

1. Aanbevelingen

1.1. Inleiding

Dit onderzoek heeft geleid tot 25 aanbevelingen voor een breder gedragen projectontwikkeling. De aanbevelingen zijn geïnspireerd door de issues die naar boven kwamen tijdens het onderzoek en door de verkenning van (buitenlandse) windprojecten buiten de cases van dit onderzoek. Deze aanbevelingen werden ook tweemaal afgetoetst op hun haalbaarheid tijdens een stuurgroepvergadering.

Aanbevelingen tot betere communicatie of meer participatie zullen geen zoden aan de dijk brengen zolang de institutionele regelingen en langetermijnvisie ter ondersteuning van windenergie ontbreekt. Institutionele regimes zijn erg belangrijk voor het opbouwen van steun voor de inplanting van windturbines (Agterbosch & Breukers, 2008; Agterbosch, Vermeulen, & Glasbergen, 2004). We voorzien zowel aanbevelingen voor de overheden als voor de (private) projectontwikkelaars. Een ander overheidsbeleid is essentieel om ook op het niveau van projectontwikkeling meer interactie mogelijk te maken tussen bewoners en initiatiefnemers. Daarom ook dat we eerst de aanbevelingen voor het Gewest aanhalen en dan pas overgaan naar het niveau van de projectontwikkeling.

De rode draad in de aanbevelingen is gecentreerd rond drie boodschappen:

- a) **Vroegere interactie**
- b) **Continue dialoog**
- c) **Tweerichtingscommunicatie**

Ondanks de schaarste aan geschikte locaties enerzijds en het grote ruimtebeslag van windturbines anderzijds, zijn er toch nog mogelijkheden om mensen beter te betrekken bij het afbakenen van geschikte gebieden, de ontwikkeling en het nabeheer van windprojecten. Deze aanbevelingen vormen een breuk met het klassieke beeld van rationele planning en betekenen een verschuiving naar gemeenschappelijke kennisopbouw en projectontwikkeling. Kennis kan immers van drie richtingen komen. Topdown van de professionals naar de lokale stakeholders, horizontaal door in dialoog en discussie met elkaar te treden in een sfeer van gelijkwaardigheid en vertrouwen, en bottom-up van de lokale stakeholders naar de experts (Hinselwood & MacCallum, 2001, p. 7). Deze processen zullen extra tijd en middelen vergen, maar ze betekenen anderzijds ook een besparing op de *trial-and-error* aanpak die er nu heerst en ook veel energie en middelen kost.

1.2. Aanbevelingen gewest

1. **Verplichting tot financiële participatie voorzien gedurende een bepaalde periode.** Het Vlaams Gewest kan verplichten om een minimumpercentage van de kostprijs verplicht open te stellen voor financiële participatie. In Denemarken zijn projectontwikkelaars bijvoorbeeld verplicht om een minimumpercentage van 20 % van het kapitaal open te stellen voor de lokale bevolking (Gerits, 2010). Als binnen de afgesproken periode het percentage van financiële participatie niet gehaald wordt volgens de opgestelde criteria, dan kan er overgegaan worden tot andere bronnen van financiering. Essentieel is dat deze financiële participatie:

- Vroeg en breed genoeg wordt gecommuniceerd zodat het niet als omkoperij kan worden voorgesteld.
- Duidelijke, tastbare, lokale voordelen genereert.
- Beperkt wordt per individu of rechtspersoon (een x aantal aandelen of percentage participatie).
- Financiële participatie mag geen nieuwe ongelijkheden binnen een lokale gemeenschap creëren en dient dus ook toegankelijk te zijn voor de lagere inkomenscategorieën.
- Aangezien elke context anders is, kunnen er verschillende noden zijn voor participatie en wordt de aard van de participatie ook best in overleg bepaald.
- Financiële participatie moet ook mogelijk zijn voor lokale vzw's zoals een jeugdvereniging en de milieubeweging.

Hoe die financiële participatie georganiseerd wordt en waar de opbrengsten heen dient te gaan, dient best lokaal afgesproken te worden met de ontwikkelaar van de windturbines. Er is een breed gamma aan mogelijkheden:

- Rechtstreekse participatie in projecten met of zonder inspraakrecht.
- Onrechtstreekse participatie via de gemeente of intercommunale holding.
- Een vergoeding per geïnstalleerde MW.
- Voordelen in de vorm van toeristische valorisatie, wandelpaden, landschapsherstel, etc. .
- Het aanbieden van lokale tewerkstelling.

- 2. Steunprogramma via het Vlaams energiebedrijf.** Het opzetten van brede participatieprocessen voor de ontwikkeling van de zoekzones voor windenergie, zal naast tijd ook geld kosten. Het doel van het Vlaams Energiebedrijf bestaat er in om initiatieven inzake energiebesparing te ondersteunen en om te investeren in alternatieve energie. Dit steunprogramma zou renteloze leningen aan gemeenten kunnen verstrekken om rechtstreeks te kunnen participeren in windprojecten, om zo de instapkost te verkleinen. Dit steunprogramma kan dan participatieprocessen financieren, windteams aanstellen en op die manier de, financieel en administratief, overbelaste lokale overheden ontlasten.
- 3. Het aanstellen van neutrale scheidsrechters.** In Nederland maakt men reeds gebruik van zogenaamde windteams. De teams dienen een intermediaire rol te vervullen tussen de overheid, de projectontwikkelaars en de bevolking. Zij kunnen advies verlenen over bijvoorbeeld de communicatie en bijeenkomsten, mee participatieprocessen organiseren, workshops aanbieden over natuureffecten, landschap, energievoorziening, participatiemodellen, etc. Zij kunnen ook beleidsondersteunend werken voor gemeenten, aangezien zij vaak de kennis en middelen ontberen om de komst van windturbines te verwelkomen. Essentieel is dat zij een neutrale arbiter of moderator kunnen zijn tussen de projectontwikkelaar, omwonenden en de vergunningverlenende overheden. Zij mogen dus ook niet door één enkele actor betaald worden, omdat dan de neutraliteit van de bemiddelaars in het gedrang komt. Eventueel kan ook de lokale doktor ingeschakeld worden om toelichting te geven over mogelijke effecten van geluid.
- 4. Eén vergunningverlenende overheid.** Om administratieve rompslomp en de organisatie van verschillende openbare onderzoeken te vermijden is het belangrijk dat er net als in het Waalse gewest, een ééngemaakte vergunning komt. Dit kan naast een administratieve vereenvoudiging ook voor een meer transparante besluitvorming voor de burger zorgen. Essentieel is dat die vergunningsaanvraag dan ook door één hybride instantie beoordeeld wordt. De windwerkgroep lijkt hiervoor een geschikt instrument. De windwerkgroep dient ook terug vroeger betrokken worden bij de projectopmaak zodat eventuele adviezen *ex ante* kunnen ingewonnen worden, in plaats van enkel bij de vergunningsaanvraag. Het is aangewezen om het lokale bestuur en vertegenwoordigers van de provincies ook in de windwerkgroep op te nemen.

- 5. Doelstellingen per provincie en verplichting tot creatie van concentratiegebieden voor windenergie.** Tegen 2020 moet er 1063 MW aan windenergie worden opgesteld (Delepeleire, 2011). Het Vlaams Gewest dient op middellange termijn doelen te stellen voor alle provincies en voorzie de nodige financiële prikkels en ondersteuning hiervoor, zodat deze plannen geen lege doos blijven. Deze doelstellingen moeten in overleg met de bestendige deputaties vastgelegd worden. Een instrument hiervoor zijn de zoekzones zoals in de provincies Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen. De ontwikkeling en afbakening van deze zoekzones dient de verantwoordelijkheid van de provincie te zijn, na een deliberatief proces. Zie aanbeveling 9.
- 6. Juridische verankering van de zoekzones.** De ontwikkelingsgebieden die vergunningsmatig in orde zijn met de milieuwetgeving en het ruimtelijk afwegingskader dienen een apart statuut te krijgen in de ruimtelijke ordening naar het Duits model van de *'Priviligierung'*. Concreet voor de Vlaamse situatie zou dit dus inhouden dat de aangeduide zoekzones een beschermd statuut krijgen. Dit wil zeggen dat enkel in die zone windturbines gebouwd zouden kunnen worden en dat er geen ontwikkelingen mogen plaatsvinden die de ontwikkeling van windturbines kunnen hinderen. Bovendien wordt er gegarandeerd dat er geen extra windturbines zouden bijkomen in de onmiddellijke omgeving van die zones (Zitzer, 2009). De *Priviligierung* heeft in Duitsland geleid tot een grotere implementatie van windturbines, maar ook tot een verhoogde oppositie tegen windprojecten door gemeentebesturen, actiegroepen en natuurbehoudsorganisaties tegen de *Verschadelung* van het landschap (Breukers & Wolsink, 2007). Aangezien windprojecten er geprivilegieerd zijn in de ruimtelijke ordening en gemeenten geen vetoppositie bezitten, houden heel wat windprojectontwikkelaars er te weinig rekening met lokale gevoeligheden door hen de op een arrogante wijze te benaderen en (Jobert, et al., 2007, p. 2754). Het is dus, niet zozeer de *Priviligierung* die protest veroorzaakt, maar wel het afstappen van de meer participatieve planning en de achteruitgang van de hoeveelheid inspraak. Het juridisch verankeren van zoekzones kan zekerheid en duidelijkheid brengen voor zowel windprojectontwikkelaars, als voor omwonenden. Die zoekzones moeten dan wel afgebakend en verfijnd worden zoals in punt 9.
- 7. Maak samenwerking mogelijk tussen projectontwikkelaars voor het indienen van de vergunningsaanvraag.** De productie van elektriciteit is nu al 10 jaar geliberaliseerd. De VWEA heeft 38 leden en er zijn tientallen kleine, nieuwe spelers op de markt. De geschikte zones zijn in het dichtbevolkte Vlaanderen echter beperkt te noemen. Door de zoekzones verder te verfijnen en de geschikte zones voor windenergie juridisch te verankeren, bestaat het risico

dat de concurrentie juist nog zal vergroten. Dan herbegint de *wind rush*. Dit kan ten dele vermeden worden door specifiekere locaties af te bakenen en de reeds afgesproken huurcontracten tussen landeigenaar en windontwikkelaar te respecteren. Daarom moet het mogelijk zijn voor windontwikkelaars om afspraken maken met concurrenten om een vergunningsaanvraag in te dienen. Wegens de wet op vrije mededinging is dit momenteel niet mogelijk. Offshore worden er al vaak zulke *joint ventures* opgezet.

8. **Langetermijnvisie.** Het Vlaams Gewest moet een resolute keuze maken om in Europees verband naar een CO₂-neutrale energieopwekking te gaan tegen 2050 en institutioneel kapitaal op te bouwen voor de ontwikkeling van hernieuwbare energie. Een energietransitie naar een koolstofarme samenleving is enkel mogelijk als die samengaat met een reductie van het energieverbruik en een internationale aanpak. Dit mag niet alleen de ambitie zijn van het ministerie van energie, maar ook van leefmilieu en ruimtelijke ordening en het moet het hele beleid inspireren. Dit wil concreet zeggen dat ruimtelijke ontwikkelingen zoals de verstening en verdere versnippering van het landschap een halt moeten toegeroepen worden, omdat zij naast een enorme ecologische en economische kost ook de ontwikkeling van windenergie moeilijker maken. Vlaanderen kent reeds meer dan 6000 km aan lintbebouwing en als er aan het huidige tempo verder wordt verkaveld dan zal dit leiden tot een stijging van de bebouwde oppervlakte van 18 % naar 40 % (Poelmans, 2011).

1.3. Aanbevelingen provincie

9. Een Plan-MER voor een zoekzone laten samengaan met een deliberatief proces.

Deze aanbeveling is misschien wel de belangrijkste en cruciale stap. Bij het afbakenen en verfijnen van zoekzones is het opportuun dat men deliberatieve processen opzet om vroeg genoeg aan gemeenschappelijke kennisontwikkeling te doen, binnen een ruimer tijds kader dan dat van het openbaar onderzoek. Binnen dit deliberatief proces dient men dan over de volgende aspecten beslissen:

9.1. Doel:

- a) Het aantal Megawatt aan windenergie (eventueel kan hier door de administraties reeds een minimum of maximumdoelstelling aan gekoppeld worden in het kader van haar provinciale doelstellingen).
- b) De exacte locatie binnen de zoekzone (zeker in Oost-Vlaanderen zijn de zoekzones eerder ruime concentratiegebieden dan exacte locaties die een 'windrush' uitlokken).
- c) Het uitzicht van de windparken (lijnopstelling, cluster, verschillende kleine parken of één groot windpark,...).
- d) Welke lokale voordelen er geschapen kunnen worden met het oog op het vinden van synergieën tussen ecologische, sociale en economische doelstellingen.
- e) Communicatie naar de lokale bevolking toe.
- f) Afspraken voor nabehoor maken en een stuurgroep samenstellen die het project opvolgt, projectontwikkelaars aanschrijft en er over waakt dat ook na het strategisch proces rekening wordt gehouden met de lokale gemeenschap.

9.2. Eigenschappen van het opzet: Het opzet bestaat uit een reeks bijeenkomsten, gespreid in de tijd, waar zowel de verschillende belangengroeperingen, als een willekeurige selectie van burgers, als gespecialiseerde getuigen worden 'gehoord'. Het is belangrijk om niet alleen de klassieke politici en middenveldorganisaties te horen, maar ook nieuwe organisaties of individuele burgers, zodat nieuwe actoren niet uitgesloten worden en de input representatief blijft. Er kan eventueel gewerkt worden aan de hand van burgerjury's. Experts zoals planologen en windprojectontwikkelaars krijgen een meer ondersteunde rol. Het participatief proces mondt dan na enkele sessies. uit in een open 'conferentie', met

deelname van het brede publiek en in aanwezigheid van de media. Zulk deliberatief proces moet transparant zijn en breed gecommuniceerd worden. Het moet mogelijk zijn om met een grote verscheidenheid aan belangen, waarden, prioriteiten en veronderstellingen rekening te houden. Er moet ook openheid zijn voor de diversiteit aan mogelijke beleidsstrategieën en opties en scepticisme en tegengestelde meningen moeten worden toegelaten. Er moet aandacht zijn voor de onderliggende waarden die eigen zijn aan attitudes.

Gedurende het proces, dat enkele maanden in beslag kan nemen, moeten verschillende scenario's besproken kunnen worden. Er dient een bereidheid te zijn om van elkaar te leren, taboes te laten varen en van houding te veranderen. Ook de vraag naar nut en waarde dienen in overweging genomen worden. Dit moet dan tot een consensus of toch tot een breed geaccepteerd besluit leiden, dat dan in een rapport wordt gegoten. Consensus wordt beschouwd als een gewenste uitkomst, maar – afhankelijk van de context – is het dikwijls geen vereiste. Het belangrijkste is dat het proces en de uitkomst van het proces als eerlijk en legitiem beschouwd kan worden. De uitdrukking van verschillende, soms tegenstrijdige, visies op het probleem is mogelijk in de finale verslaggeving (Craye, et al., 2001, p. 48).

9.3. Opvolging van de resultaten: Het rapport en de besluiten die uit de verschillende sessies voortkwamen, kan vervolgens, na communicatie naar de bredere bevolking toe, aan de provincieraad worden voorgelegd en gestemd worden. Daarna kan men overgaan tot het aanspreken van windprojectontwikkelaars voor de ontwikkeling van de afgebakende zones, waarna het openbaar onderzoek en de klassieke procedures kunnen volgen. Indien er reeds contracten zijn afgesloten tussen windprojectontwikkelaars en landeigenaars in de uitgekozen locaties dan kunnen deze gewoon gerespecteerd worden, mits men rekening houdt met afspraken die genomen zijn omtrent de verdeling van de opbrengsten en het nabeheer. De veronderstelling is verder dat de actoren die betrokken waren bij het deliberatief proces de inkomende aanvragen ondersteunen en hier positieve communicatie omtrent voorzien.

1.4. Aanbevelingen gemeente

- 10. Windturbines op grond van openbare besturen als gemeente/OCMW.** Windturbines op gemeenschapsgrond zijn meer acceptabel dan windturbines op private terreinen (Devlin, 2002; Jobert, et al., 2007). De aanwezigheid van gemeenschapsgronden kunnen een extra positief criterium zijn bij het onderzoeken van zoekzones. Indien dit niet het geval is, kan de gemeente de gronden voor windturbines zelf huren en recht van opstal verlenen aan de projectontwikkelaar. Ze kan ook eventueel een percentage eisen van het huurbedrag van de windturbines.
- 11. Gebruik gemeentekanalen om informatie te verspreiden over het deliberatief proces en de vergunningsaanvragen voor windturbines.** Gemeentebesturen zijn niet altijd happig om zich te engageren tijdens het openbaar onderzoek, omdat men vreest dat het gemeentebestuur aangeklaagd kan worden voor belangenvermenging. Hierdoor ontstaat er ook nauwelijks publiek initiatief tot draagvlakontwikkeling. De ervaringen van Eeklo en Kruibeke, waar gemeentebesturen wel een actieve rol speelden, toonden aan dit deels ook drogredeenen zijn. Het lokale informatieblad van het gemeentebestuur is een ideaal kanaal om burgers op de hoogte te houden van de mogelijke komst van windturbines. Zowel voor infosessies van de projectontwikkelaars als van spontane initiatieven van voor- en tegenstanders. Zo kunnen publieke kanalen of ambtenaren fungeren als een facilitator of bemiddelaar tussen botsende frames.
- 12. Nodig de projectontwikkelaar en eventuele tegenstanders uit naar de gemeenteraad om hun respectievelijke visie op het project uit te leggen.**
- 13. Organiseer een open gemeenteraad, na het openbaar onderzoek, alwaar het advies van het schepencollege kan gestemd worden.** Dit zorgt er voor dat er ook iets gedaan wordt met de bevindingen van het openbaar onderzoek en dat het lokale advies duidelijk en transparant gefundeerd wordt. Dit standpunt kan dan verdedigd worden.

1.5. Aanbevelingen projectontwikkelaars. Interactie leken/professionals

Planfase:

- 14. Communiceer vroeger over een bepaald project.** Als het eerste contact tussen omwonenden en projectontwikkelaar uit een infosessie ergens halfweg het openbaar onderzoek bestaat, dan is dit te laat. Een informatievergadering moet voor het openbaar onderzoek worden georganiseerd. Dit wordt ook gewaardeerd door omwonenden en lokale besturen. Het is essentieel ook dat projecten reeds vroeg doorgepraat worden met gemeentebesturen, zodat eventuele aanpassingen op voorhand kunnen doorgevoerd worden.
- 15. Communiceer continu.** Eén informatiemoment is te weinig. Voorzie ruimte voor reactie op de bezwaren die geuit zijn tijdens het openbaar onderzoek. Er moet permanente framing zijn en reacties moeten steeds beantwoord kunnen worden. Ook tijdens het verdere verloop van de projecten na het verwerven van de vergunning en tijdens de bouw is er communicatie nodig.
- 16. Creëer een (interactieve) website.** Het Internet fungeert in toenemende mate als informatiebron voor burgers. Actiecomités maken hier geregeld gebruik van. De ervaring met de cases leert dat er op internet vooral negatieve specifieke informatie gevonden kan worden over de projecten. Positieve informatie over windturbines bestaat vaak eerder academische publicaties (minder toegankelijk) of is zeer algemeen. Het creëren van een steeds *up-to-date website* biedt een ideale gelegenheid om continu te communiceren, meer informatie aan te bieden en een groter publiek te bereiken dan via klassieke informatiekanalen, zoals informatievergaderingen en brochures. Het kan ook als extra aansprekingspunt en discussieforum fungeren waar visualiseringen en allerhande kunnen bediscussieerd worden. Die website kan ook gebruikt worden om het mogelijke geluidsvoorspellingen en voorspelde slagschaduw (en werking van de slagschaduwensoren) aan te geven. Er kan ook met sociale netwerksites als Facebook of Twitter gewerkt worden.
- 17. Bespreek zaken die relevant zijn.** Uit het onderzoek blijkt dat de lokale stakeholders vaak aan andere zaken belang hechten dan de vergunningverlenende overheden en de projectontwikkelaars. Durf ook onzekerheden over mogelijke impact erkennen. Uit ons onderzoek en gelijkaardige onderzoeken bleek dat burgers vooral het volgende willen weten:

- 17.1. Omwonenden zijn vooral geïnteresseerd naar de exacte impact inzake slagschaduw, geluid en landschap.
- 17.2. Men wil ook weten waarom de windturbines op die bepaalde plek komen en hoe ze er uit zullen zien vanuit de eigen woning. Bovendien wil men de garantie dat het toelaten van enkele windturbines in de buurt, geen vrijkaart is voor de onbeperkte verdere ontwikkeling van windenergie.
- 17.3. Waar de windturbines exact zouden komen is ook belangrijk en hou in het achterhoofd dat niet iedereen even vertrouwd is met het kaartlezen.
- 17.4. Wat zijn de (lokale) voordelen van de windturbines en hoe kan de lokale gemeenschap hiervan profiteren? Koppel hier duidelijke doelen aan of voorbeelden van andere windprojecten.
- 17.5. Getuigenissen van omwonenden bij andere projecten.
- 17.6. Transparantie omtrent de financiering.

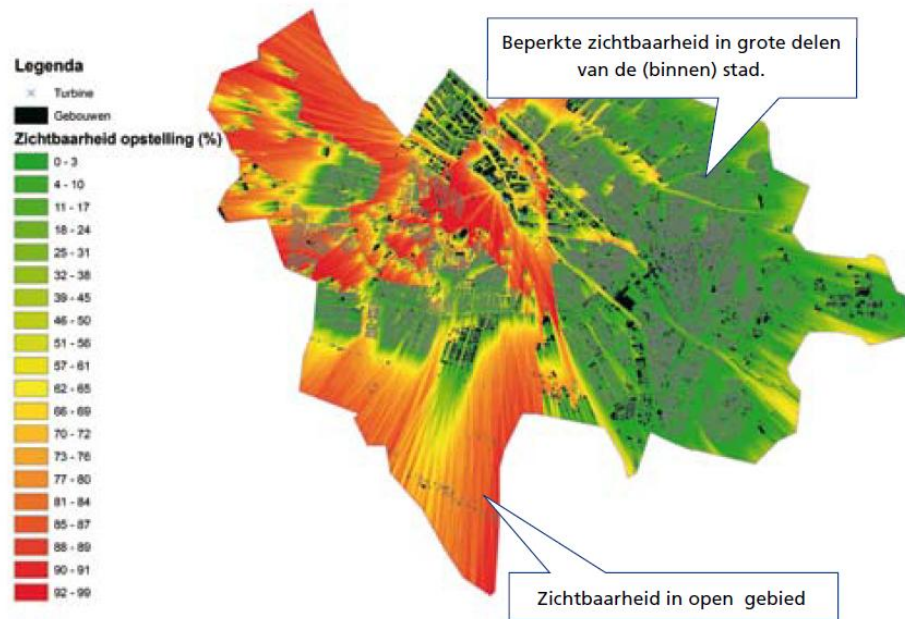
18. Organiseer groepsexcursies naar andere windparken . Bezoek windparken op verschillende typen locaties, of een vergelijkbare locaties indien er sprake is van een concreet project. Er kan een decibelmeter meegenomen worden om de ervaring van het horen te kunnen koppelen aan het getal in dB(A) op de meter. Mensen die een windpark bezocht hadden voor de planning via een busbezoek dachten positiever over de windturbines dan mensen die geen ervaringen hadden met windturbines in de buurt. Hoe meer ervaring en direct contact mensen hebben met een windpark hoe positiever de attitude (Hinselwood & MacCallum, 2001). Vertrouwdheid met windenergie zou vooral de perceptie en verwachtingen inzake geluidsoverlast verbeteren, terwijl geluidsoverlast vooral tijdens de plan en vergunningsfase van windturbines een belangrijk issue is. Windturbines beginnen wel her en der in het Vlaamse landschap te verschijnen. Er is echter een groot verschil in de beleving van een windpark in de verte of in een voorbijgaande auto dan vanonder de constructie zelf. Bovendien kan er bij een bezoek aan een windpark ook discussie zijn met verantwoordelijken en kan er gesproken worden met andere omwonenden in de buurt van windturbines. Door de windturbines te horen van op verschillende afstanden bij wisselende weersomstandigheden en door ervaringen uit te wisselen met andere omwonenden kan iets abstract toch tastbaarder worden. Het is een ideale gelegenheid om contacten te leggen en de relaties tussen projectontwikkelaars en omwonenden te versterken. Hierna kan er eventueel ook een verslag opgemaakt worden, waarin gespeeld wordt naar de bevindingen van de deelnemers over de windturbines.

19. Laat mensen aan de slag gaan met visualisaties. Momenteel wordt in de projectontwikkeling reeds gebruik gemaakt van fotoprojecties waarbij de windturbines van op verschillende afstanden weergegeven worden. Dit is een ideaal instrument om discussie los te weken en tegelijkertijd een inzicht te geven in de toekomstige impact van projecten. Conflict bij windturbines gaat immers over visuele impact. Tijdens de interviews lokte die impact regelmatig discussie los. Ook werden de projecties niet steeds als realistisch gepercipieerd. Volgende reactie illustreert dat: *“de foto’s waren van te ver genomen, de windturbines waren te klein, je kon ze niet zien,...”* Het is van groot belang dat de windturbines realistisch worden weergegeven. Als er bijvoorbeeld bebakening op de windturbines nodig is, dan moet dit ook aanwezig zijn op de foto’s, aangezien ze worden weergegeven tegen de achtergrond van zones die erg bekend en tastbaar zijn voor de participanten.

Er bestaan ook meer dynamische 3D technieken. Deze laten actoren toe om zelf aan de slag te gaan met een computerprogramma om windturbines in het landschap te simuleren. 3D technieken hebben het voordeel op fotomontages dat de gebruiker zich kan voortbewegen in het landschap, dat er meer interactie kan toegelaten worden en dat (en de windturbines), kan laten draaien bij verschillende weersomstandigheden. Dat geeft een realistischer beeld. Bovendien blijkt uit onderzoek dat draaiende windturbines als minder storend worden waargenomen dan stilstaande windturbines. Er bestaat een breed gamma aan visualiseringstechnieken die deze interactiviteit toelaten. Men kan dit ook vroeger in het proces gebruiken bij de keuzes van de locaties, door burgers op de verschillende visualisaties te laten reageren van verschillende inplantingen. Organiseert men dit interactief visualiseren vroeg genoeg, dat kan dat bijdragen om de meest aanvaardbare opstelling te verzekeren. Bovendien kunnen leken dan ook zelf ondervinden welke technische obstakels, die ingenieurs en ontwikkelaars veel energie kosten, de inplanting van windturbines met zich meebrengen. In het buitenland zijn hier reeds meerdere positieve voorbeelden van te vinden (Johansson & Laike, 2007; Phadke, 2010). Deze computerprogramma’s kan men dan ter beschikking stellen bij infosessies, in het gemeentehuis of via internet.

20. Maak gebruik van zichtbaarheidsanalyses. Deze techniek wordt momenteel nog niet gebruikt bij Electrabel projecten. Een zichtbaarheidsanalyse geeft aan welk percentage van de windturbines gezien kan worden vanaf een bepaalde plek op ooghoogte. Men dient hiervoor de hoogte van de windturbines, de hoogte van het maaiveld, de vegetatie, de hoogte van de bebouwing in het plangebied, in te geven. Zo kan men te weten komen of men de hele windturbine te zien zal krijgen of slechts de tip van de wieken. Wanneer de exacte opstelling van de windturbines op

een bepaalde locatie nog niet is vastgelegd kan een zichtbaarheidsanalyse helpen bij het vergelijken van verschillende opstellingsvarianten. Dit maakt het thema landschap, dat normaal gesproken een subjectief discussiepunt is, tot een meetbaar begrip (Zuid-Holland, 2010, p. 54). Zo'n landschapsanalyse kan ook gebruikt worden om verschillende opties tegenover elkaar af te wegen.

10.5. Zichtbaarheidsanalyse. Bron: (Zuid-Holland, 2010)

21. Ga constructief met tegenstand om. Ook bij participatieve projecten kan er oppositie ontstaan.

- Erken de tactieken van de oppositie en reageer via informatiekanalen (website, brochure, krant, debat) op de claims van actiecomités. Erken ook dat een project nooit perfect is en dat bepaalde claims legitiem kunnen zijn.
- Onthoud dat echte tegenstanders een (actieve) minderheid zijn, en blijven, die vaak erg lokaal geconcentreerd zijn. Zij zijn moeilijk te overtuigen en het is dus nutteloos om alle energie daarin te steken.
- Erken evenwel de impact van actiecomités en ridiculiseer ze niet.
- Begin zo vroeg mogelijk met communicatie. Anders doen zij dit eerst.
- Oppositie kan ook een positieve impact hebben op een project als er goed mee omgesprongen wordt. Als ze vroeg genoeg in het proces worden betrokken dan kunnen terechte bemerkingen in de planning geïncorporeerd worden. Het kan ook een gelegenheid bieden aan de projectontwikkelaars om hun openheid te tonen naar de lokale bevolking toe.

22. Betrek en informeer lokale verenigingen. Slechts zelden wordt er lokale steun gezocht of ontwikkelt die zich spontaan. Zoek contact met lokale (milieu)verenigingen, betrek hen bij het project en tracht zo een netwerk te creëren dat de komst van de windturbines verwelkomt, dat steun wil uitspreken tijdens het openbaar onderzoek. Als enkel de tegenstand gemobiliseerd wordt dan zit het actiecomité in een positie van David tegen Goliath (het energiebedrijf dat de lokale gemeenschap tracht te verdedigen). Milieuverenigingen als Natuurpunt begeven zich steeds meer op het terrein van de coöperatieve energieopwekking. Hier kan men aanknoping bij zoeken.

Nabeheerfase:

23. Organiseer een naamgevingswedstrijd. Industriële windenergie zou de uniciteit van een landschap verminderen en worden landschappen door identieke windturbines steeds uniformer (Brittan, 2001). Een optie om een positiever gevoel tegenover windturbines te ontwikkelen, is een naamgevingswedstrijd. Het bekendste voorbeeld in Vlaanderen zijn de windturbines op het Evolis industriepark te Kortrijk, genoemd naar de vier Daltons uit de Lucky Luke strips (Van Rompaey, et al., 2009a).

24. Organiseer een open dag bij de opening van de windturbines. Men kan een plechtige opening voorzien met bijhorend feest en bezoek aan het windpark. Dit biedt de gelegenheid om nog eens informatie te verstrekken over het project en een positieve associatie te koppelen aan het materiële object. Een goed nabeheer is absoluut essentieel, niet alleen om de contacten met de buurt goed te houden, maar ook om protest bij toekomstige projecten te vermijden. Actiecomités hebben via internet immers veel contact met elkaar en verwijzen naar windprojecten waar het fout is gegaan. Regelmatig worden de problemen met slagschaduw in Izegem aangehaald, vooral in West-Vlaanderen, en gaan de beelden hieromtrent steeds de ronde tijdens de planningsfase van windprojecten.

25. Zorg voor één permanent aanspreekpunt. Communicatie, projectontwikkeling, constructie en nabeheer worden vaak door verschillende personen verzorgd. Om contacten te vergemakkelijken is het belangrijk dat er een vast gezicht is, zodat vertrouwensrelaties kunnen ontstaan tussen deze persoon en de omgeving van het windproject.

1.6. Bedreigingen

Er zijn heel wat bedreigingen en beperkingen voor het evolueren naar een meer participatief opzet. De ervaring zal uitwijzen hoe meer participatie geëvolueerd worden:

- Het gevaar bestaat dat de toegenomen inspraakmogelijkheden enkel door de oppositie worden ingenomen.
- De kwaliteit hangt erg af van de bereidwilligheid van de lokale en bovenlokale actoren om dit te ondersteunen.
- Participatieve processen vergen tijd en het is maar de vraag of die tijd er is.
- In hoeverre kan men meer inspraak toestaan als het project of beleid eigenlijk al vaststaat en de geschikte locaties heel erg beperkt zijn?
- Zal meer participatie ook niet tot meer teleurstelling leiden?

1.7. Conclusie

Er is interesse en bereidwilligheid tot grotere betrokkenheid dan eenrichtingscommunicatie bij omwonenden. De huidige *“beslis, kondig aan en verdedigmechismen”* (Wolsink, 2007) worden als te beperkt gezien. Participatieprocessen garanderen geen steun, maar verminderen wel de kans dat het proces een reden voor contestatie is. Men dient blijvend rekening te houden met milieuaspecten, het uitzicht van het windproject en het landschap waarin ze geplaatst worden. Moderne windturbines kunnen in een vlakke, dichtbevolkte regio als Vlaanderen niet in het landschap verstopt worden. Ze moeten dus betekenis krijgen in het landschap zoals ook andere zaken die eerst als landschapsverstoring werden gezien, nu deel uitmaken van het landschap. Het is een kwestie van perceptie en planning en daarom een sociaal, politiek en cultureel verhaal.

